

RAB GUSZTÁV ÉS A PÁRIZSI GYORS: A HAGYATÉKBAN MEGTALÁLT, EDDIG KIADATLAN 1956-OS REGÉNYROL*

Tüskés Anna

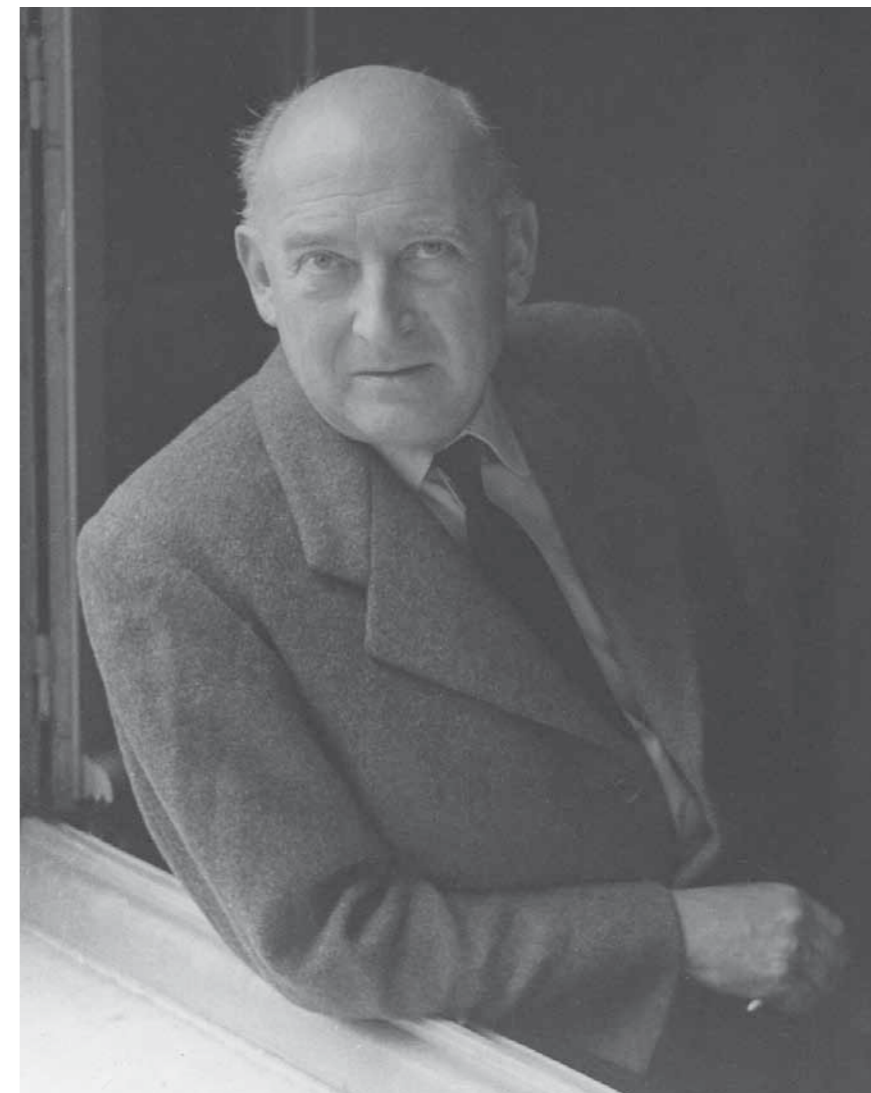
Rab Gusztáv (Rohoska József Gusztáv, Sárospatak, 1901 – Dreux, 1963) neve ma többnyire ismeretlen a magyar nagyközönség előtt, az irodalomtörténészek közül is csupán kevesen tudnak róla. Megtalálható ugyan az életrajzi és irodalmi lexikonokban, de az irodalomtörténeti kézikönyvek szűkszavúan, hibás adatokkal vagy egyáltalán nem említik munkásságát. A Párizstól nyugatra, 80 km-re lévő Dreux-ben 1963 januárjában elhunyt író hagyatékát testvére, Rohoska Ilona az ottani redemptorista kolostor könyvtárában helyezte el két bőröndben és egy kartondobozban. Miután ezt az intézményt összevonták a párizsi rendházzal, Rab irodalmi hagyatékát ott őrizték tovább, míg végül 2012-ben François Gautier atya átadta a Párizsi Magyar Intézet igazgatójának, Ablonczy Balázsnak, aki továbbította azt a Petőfi Irodalmi Múzeum-

* Tüskés Anna irodalomtörténész előadása elhangzott a Nagy Imre Társaság Főváros és Környéke Szervezet, 2018. május 3-i rendezvényén a Nagy Imre Emlékházban

nak (Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár, Gynsz: 2013/27). A tíz doboznyi anyagból hét a regény- és novella-kéziratokat, három a levelezést tartalmazza.

A magyar irodalomtörténeti kutatás Rab munkásságának eddig csak a második világháború végéig tartó, első szakaszát tárgyalta, amelyben szerelmi, lélektani témájú elbeszéléseket és történelmi regényeket írt olvasmányos stílusban. Az 1949-ben szilenciumra ítélt író ezt követően a társadalmi kérdések és a vallás történelmi szerepe foglalkoztatta, művei középpontjába többnyire a kitelepített családok sorsát és a magyar szenteket állította.

Az elsőként itt közölt, *A párizsi gyors* című regény három részből áll. Az 1956-os forradalom kitörésének éjszakáján hét ember várja a párizsi gyorsvonattal érkező rokonát a budapesti Keleti pályaudvaron: a néphadsereg egyik nyugalmazott tábornoka, egy trafikosnő, egy egyetemista, egy volt báró, egy nyugatra szökött rab személyazonosságát viselő pap, egy költő felesége, és egy színésznő apja. A vonat késése miatt megismerkednek egymással, és vonatbalesetre gyanakodnak. A párizsi gyors előtt közlekedő, hibás váltóállítás miatt tehervonatba rohant személyvonat után végül megérkezik a párizsi gyors. A harmadik rész a szereplők sorsát mutatja be a forradalom alatt és után: a tábornok nyugatra szökik; a trafikosnőt a Párizsból megérkezett lányával együtt lelövik a Rádió ostrománál; az egyetemista lányt amerikai jegyesével együtt elfogja a titkosrendőrség; a forradalmat Szentendrén átélő báró feleségét eltalálja egy szovjet repesz; a pap aktívan részt vesz a forradalomban, feladja az utolsó kenetet magyar és szovjet harcolóknak, majd nyugatra szökik; a forradalmat dicsőítő verseket író költőt pár hónap múlva halálra ítélik, majd a börtönben felakasztja magát; a színésznő apja a nyugati segítséget hiába várva megtörik a forradalom leverése után.

■ Rab Gusztáv író

Rab Gusztáv regényeinek nyugat-európai sikerét részben aktualitásuk magyarázza, a nagyközönség fokozott érdeklődése a vasfüggönyön túli valóság iránt. A munkamódszerének több sajátosságát világosan mutatják a hagyatékban megőrzött kéziratváltozatok, újságkivágatok, írott és képi források, levelezések. Elsődleges és másodlagos történeti források, irodalmi elbeszélésekből és napi hírekből merített motívumok, valamint személyesen átélt történetek együtteséből formálta meg Rab az alakjait, helyszíneit és a cselekményt. Témaválasztásában nagy szerepet játszott a közönség igényének kielégítése; fő célja a közelmúlt történeteit szórakoztató, ugyanakkor reflexióra ösztönző formában feldolgozó cselekményvezetés mély

lélekábrázolással. Munkássága második szakaszának fő műve, az *Utazás az ismeretlenbe* meghozta számára a széles körű nyugat-európai elismerést. Megélhetésének biztosítására több nyelven publikálta hosszabb-rövidebb elbeszéléseit francia, svájci és német lapokban, miközben újabb kisregényeken dolgozott.

Rab Franciaországban is magyarul írta műveit, de tudatosan szem előtt tartotta a külföldi olvasókat, ami megmutatkozik a magyar kultúrára vonatkozó tárgyi magyarázatokban. A korszakregény típusának változatait képviselő regényében Rab számos időszerű társadalmi, morális, etikai kérdést vet fel: így például a hit szerepe az emberi életben és a társadalmi rend helyesége. Munkásságának 1950–1963 közötti máso-

dik szakasza nem a könnyed szerelmi, lélektani lektűrök időszaka, hanem olyan új alkotói periódus, melyben egy személyes sors, egy sajátos történelmi helyzet sűrűsödik a művekben.

Részlet a regényből

I. Lakóbizottsági jegyzőkönyv

Alulírottak, a Bors-utca 28. számú úgynevezett „Reine Pédaque”-ház Lakóbizottságának elnöke és tagjai, az utcai tömbmegbízott elvtárs jelenlétében 1957. március 20-án a házban ülést tartottunk és arról az alábbi „Lakóbizottsági jegyzőkönyvet” készítettük el.

Az ülés tárgya volt: a II. emeleti 3. számú egyszobás társbérleti lakás megüresedése illetve a tényállás felderítése.

A jelen „Lakóbizottsági jegyzőkönyv” egy másodpéldányát felterjesztettük a Budapest Főváros XII. kerületi Tanácsának lakásügyi szakosztályához, egy másik példányt pedig a XII. kerületi rendőrkapitányság lakásnyilvántartó kirendeltségéhez.

Kötelességünknek teszünk eleget, midőn felhívjuk a Tanács és a kapitányság figyelmét arra, hogy a Bors-utca 28. számú ház II. emeleti 3. számú egyszobás társbérleti lakásának főbérleti jogokkal bíró lakója az eléggé el nem ítéhető véres és kegyetlen ellenforradalmi események következtében ismeretlen helyre távozott.

A lakó neve: Tatay Ferenc.

Foglalkozása: a magyar néphadsereg nyugálományú tábornoka, a „Kaptár” vasgyűjtő telep alkalmazottja.

Kora: 61 év. Anyja neve: Spitzer Johanna.

A lakók a nevezett főbérleti jogokkal bíró társbérletet 1956. október 27-én látták utoljára. Azóta a lakás üresen áll. Tatay összes ingóságai a lakásban maradtak. Feltehető, hogy nevezett a megtévesztett disszidensek tízezreivel Nyugatra távozott.

A Lakóbizottság jelenlevő elnöke és tagjai valamennyien a legalaposabb lelkiismeretesség-

gel részt vettek a tényállás felderítésében és megállapítják a következőket:

A jelenlévő Huszár Mihályné, a házfelügyelő felsége, óbudai német ajkú családból származik, leánykori neve: Schrott Matild, jól ért németül. A Lakóbizottság tagjainak jelenlétében előadta, hogy férjével együtt egész éjszaka talpon volt a sajnálatos ellenforradalmi események kirobbanásának éjjelén, azaz 1956. október 23-áról 24-ére virradó éjjel. Mind a ketten hallgatták a Pest felől hallatszó lövéseket. Vallomását férje, Huszár Mihály is megerősíti, aki nem tud ugyan németül, de tanúja volt ezen az éjszakán Tatay Ferenc hazatérésének.

Tataynak volt saját kapukulcsa, ezért bizonyos törvényes megváltási összeget fizetett a Huszár-házaspárnak. Ilyen módon éjjel is feltűnés nélkül érkezhetett és távozhatott, nem ellenőrizte senki. De az említett éjszakán a házfelügyelő és a felesége a kapuban tartózkodott a lövöldözések miatt.

Éjszaka fél-három óra tájban taxi állt meg a ház előtt. Tatay Ferenc szállt ki belőle egy ismeretlen férfival.

„Kik lövöldöznek, Tatay elvtárs?” – kérdezte Huszár Mihály.

„Az oroszok gyakorlatoznak” – ezt felelte Tatay. Aztán németül odaszólt ismeretlen kísérőjéhez, aki lapos utazósapkát viselt, nagy sárga bőrrönddel érkezett, szeplős volt az arca és minálunk szokatlan pofaszakállt viselt. Ezt mondta németül az idegennek: „Maul halten, Nelly!”

Huszárné megértette, hogy ez azt jelenti: „Fogd be a szád, ne beszélj, Nelly.”

Mind a ketten gyanúsak találták, hogy Tatay németül szól az idegen férfihoz és női néven Nellynek nevezi.

Tatay a házaspárnak azt mondta:

„Bemutatom Kulcsár Rudi barátomat, Zürichből jött, késett a vonat, nem kapott szobát a szállodában, egy éjszakát nálam fog tölteni, rendőrileg bejelenteni ezért a pár óráért nem érdemes”.

Tíz forintot csúsztatott Huszár Mihályné markába. Az állítólagos Kulcsár Rudi szót fogadott,

hallgatott. De a házaspár még gyanúsabbnak találta, hogyan hívhatnak Kulcsár Rudinak valakit, aki nem tud magyarul, németül beszélnek hozzá és Nellynek szólítják.

A sajnálatos ellenforradalmi események elterelték a figyelmet Tatay Ferencről és a lakásba érkezett idegenről. A Lakóbizottság tagjai közül többen is tapasztalták, hogy az állítólagos Kulcsár Rudi nem ment szállodába, hanem Tataynál lakik. Nem egyszer kijött a lakásból, sőt egy alkalommal Huszár Mihályné látta, hogy Tatay karonfogva együtt távozik a házból titokzatos vendégével. Kileste beszélgetésüket, németül beszéltek, de az egészből csak azt jegyezte meg, amit Tatay mondott: „Gefährliche Dinge” és azt tanácsolta, hogy ne mozduljanak ki a lakásból, mert az „nagyon veszélyes”. Csakugyan hamarosan visszatértek, azóta a gyanús idegen a lakásban lappangott. Tatay sem mutatkozott.

Október 27-én látta Huszár Mihályné utoljára Tatay Ferencet. Figyelmeztette, hogy a rendőrségi bejelentő-lapot állítsa ki vendége részére, mert ebből baj származhat. Ekkor már egyre inkább tért hódított az ellenforradalom, sok becsületes elvtársat üldöztek, megöltek, lámpavasra akasztottak a gyilkos ellenforradalmárok. Tatay ezt felelte a házfelügyelőnek:

„Bolond maga, Huszárné? Nyakamon a kés. Maga pedig még azt kívánja tőlem, hogy bejelentő-lapot írka-firkáljak!”

Köztudomású, hogy október 31-én már nem voltak szovjet csapatok Budapest területén, a közrend felborult, az ellenforradalmi fiatalok szabadon garázdálkodhattak, mindenfelé üldözték a derék hazafiakat, akik érdemeket szereztek a népi demokráciában. A „nemzetöröknek” nevezett felfegyverzett ifjak házról házra jártak, géppisztolyokkal felfegyverkezve.

November 2-án kora reggel egy csoport a házukba érkezett. Egyenesen a házmesteri lakásba mentek be és azt kérdezték, melyik a lakása Tatay Ferencnek. Géppisztolyt szögeztek Huszár Mihály mellé, az kénytelen volt a lakást megmutatni.

A második emeletről hamarosan lövöldözés hallatszott. A fiatal emberek nemsokára távoztak. Egyik közülük megsebesült, csupa vér volt az arca. Ebből az következik, hogy a lakásból is lövéseket adtak le. Az egyik fiatalember távozóban ezt mondta:

„Ez a gazember, aki legderekből tisztársait juttatta akasztófára, most megkapta azt, amit érdemelt. De nem bántottuk volna. Csak le akartuk tartóztatni. Ő kezdte el a lövöldözést, meg is sebesítette a pajtásunkat. Földeljék el a kertben, mint egy döglött kuttyát.”

Odafent a második emeleten a lakásajtót betörve találtuk, ott feküdt arccal a földön holtan az állítólagos Kulcsár Rudi, akit: az ellenforradalmi események zűrzavarában a népszerűen „Lúdláb” néven ismert egykori vendéglő kerthelyiségében temettünk el. Tatay Ferencet sehol sem találtuk.

Mindannyiunk előtt azonnal világos volt a megölt ember halálának okozója: egy fatális tévedés.

A huligánok Tatay Ferencel akartak végezni, vagy csupán elhurcolni, de összetévesztették a lakásban egyedül tartózkodó idegennel.

Azóta a kerületi rendőrkapitányságot ismételtén kértük, indítson vizsgálatot a meggyilkolt ember személyazonosságának felderítésére. Minden esetben azt a választ kaptuk, hogy ez az eset nem érdekli őket, sokkal fontosabb dolguk van, az ellenforradalmárok kézre kerítése. Azt azonban megígérték, hogy a ház udvaráról mielőtt kihantolva eltávolítják a holttestet. De ez sem történt meg eddig.

Lépéseket tettünk a kihantolás érdekében a Főváros Temetkezési Vállalatánál, ahol azzal utasítottak el minket, hogy a vállalat jelenleg még mindig a temetetlen halottak ezreinek elföldelésével foglalkozik. De adatainkat előjegyzésbe vették.

A Lakóbizottság a betört ajtót ideiglenesen helyreállíttatta, a lakást bezárta, lepecsételte.

Alulírottaknak a jelen jegyzőkönyv felvételével az a céljuk, hogy a hatóságokat cselekvésre

ösztönözzék és ezáltal a II. emeleti 3. számú egy-szobás társbérleti lakás az igénylő illetve igénylők részére törvényesen kiutaltassék.

Tatay Ferencről azóta sincsen semmi hírünk.

Szemtanuk látták állítólag, hogy október 30-án a Krisztina-körúton megállított egy svájci vöröskeresztes gépkocsit és felkérdezte rá.

Valószínű, hogy ezen a gépkocsin hagyta el Magyarországot és minthogy azóta nem adott életjelt magáról, nem is kíván többet visszajönni.

/Aláírások/.

II. Konzuli jelentés

Budapest, 1957. augusztus 3.

Uram!

A főkonzul úr távollétében B.VIII.36596/a számú jelentésem kiegészítésül közlöm az alábbiakat a *Bord of Works* tájékoztatására és megállapítom, hogy Kerekes Béla 31 éves pittsburgi lakos, amerikai állampolgár, vízügyi mérnök, a *Bord of Works* rendes tagja hollétének felkutatása sajnálatos módon sikertelen maradt.

Erről értesítettem az Amerikai Egyesült Államok budapesti ügyvivőjét, aki a nagykövet úr visszarendelése óta a nagykövetség ügyeit intézi. Az ügyvivő úr közölte velem, hogy a maga részéről Kerekes Béla amerikai állampolgár eltűnéséről részletesen tájékoztatni fogja a washingtoni Külügyi Hivatalt.

Meg kell még jegyeznem, hogy Kerekes Béla felkutatása érdekében alkalmaztam megbízható titkos magánnyomozókat, köztük olyan személyeket, akik rátermettségükről és megbízhatóságukról eddig már több ízben bizonyosságot tettek. A kutatás elején mindjárt megállapítást nyert, hogy Budapest egyetlen szállodájában sem ismerik Kerekes Bélát és amennyiben valóban Budapestre érkezett volna a magyar szabadságharc kitörésének éjszakáján, nem ment szállodába, hanem máshol szállt meg, esetleg magánlakásban.

Az érdemleges munka az eltűnt amerikai állampolgár pittsburgi lakos felkutatására csupán a múlt hónapban, július 19-ikén kezdődött meg.

Akkor kaptuk kézhez a *Bord of Works* értesítését, amely közölte velünk Kerekes Béla menyasszonyának budapesti lakcímét. Addig nem is volt tudomásunk róla, hogy nevezettnek Budapesten menyasszonya volt. Sajnálatos módon kilenc hónap elveszett a felkutató munka számára.

Nevezett fiatal leányt, akinek nevét több okból mellőzendőnek ítélem, sikerült megtalálnunk kilenc hónappal a véres és dicsőséges budapesti forradalom kitörése után.

De nem a lakásán találtuk meg, ahol lakótársa, egy hivatásos kéz- és lábápolónő szolgáltatott róla és vőlegényéről adatokat, hanem éppen a lakótárs útmutatása szerint a volt Új Szent János kórház, jelenleg csupán János-kórház belgyógyászati osztályán, a haldoklók különszobájában.

Nevezett fiatal leány élő holttestként fekszik a kórházi ágyban. *Cadaverous, pale, ghastly and haggard having a wasted worn look.*¹ Siralmas látványt nyújt. Életben maradásához nem fűznek reményt az orvosok, noha a leggondosabb ápolásban van része és a kórház egy önfeláldozó, derék orvosa, dr. Farkasházy, éjjel-nappal az ágyánál tartózkodik. Magam is személyesen meglátogattam, hogy megbízottam előadását helyszíni tapasztalataimmal alátámasszam. A beteg teljesen lefogyott, mesterségesen táplálják hónapok óta. Súlyos vesevérzését sikerült ugyan megszüntetni, de a vese gyöngén működik, a májroncsolódások miatt a normális táplálkozás helyreállítása lehetetlennek látszik. A szerencsétlen fiatal leányt 1956 karácsony estéjén szállították be csaknem reménytelen állapotban a kórházba. Megbízottam többször meglátogatta. Dr. Farkasházy engedélyével rövid percek alatt sikerült tőle megtudni részleteket saját szerencsétlenségéről és Kerekes Béla eltűnéséről. Ezeket egybevetve a kéz- és lábápolónő közléseivel, az alábbi tények állapíthatók meg:

¹ A jelentésnek ezeket a szavait eredetiben angolul közöljük.

Kerekes Béla 31 éves vízügyi mérnök, a *Bord of Works* pittsburgi tagja, 1956. október 23-án éjjel valóban megérkezett Budapestre, a Keleti-pályaudvaron a menyasszonya várta. Ekkor már javában folytak az utcai harcok a Nemzeti Múzeum közelében a Magyar Rádió székházának birtokbavételére. A jegyesek, hallván a lövöldözéseket, elhatározták, hogy Kerekes Béla nem veszi igénybe az előre megrendelt szállodai szobát, hanem elmegy menyasszonya lakására, ahol a lakótársnő előzékeken átengedte saját szobáját az érkező vőlegénynek. Tekintettel a bizonytalan utcai állapotokra, a mérnök a szabadságharc egész dicsőséges idejét ott töltötte.

Ismeretes, hogy a szovjet tankok ezrei november 4-én vasárnap hajnalban rohanták meg a magyar fővárost és vaktában tüzet zúdítottak az alvó házakra. Egy nap alatt nagyobb pusztítást végeztek, mint Budapest két hónapi ostroma idején, 1944–45 telén. Ezzel vette kezdetét a magyar nép hősi szabadságharcának leverése. Harmadik napja folyt már a rombolás. Kerekes Béla és menyasszonya november 6-án, keddi napon, elhagyták a lakást, lementek az utcára, hogy élelmiszert szerezzenek. Budapest élelmiszer ellátása ebben az időben veszélyben forogott.

Karofogva mentek a Váci-utcán, az úgynevezett „Volt Tiszti kaszinó” épülete előtt haladtak el. Ez katonai épület, akkor a beavatkozó Vörös Hadsereg egyik kaszárnyája volt. A kapuban mongol szovjet katonák álltak, golyószóróval. Köztudomású, hogy a szabadságharc leverésére a szovjet kormány ázsiai csapattesteket vetett be és a budapesti lakossággal barátkozó orosz katonaságot kivonta a fővárosból.

A jegyespár, minthogy Kerekes Béla magyar származású, természetesen magyarul beszélt. A kaszárnya előtt elhaladva, a mérnök megjegyzést tett a mongol katona sárga arcára és azt is mondta: „Gyilkos ázsiai”.

Polgári ruhás rendőr állta útjukat, pisztolyt szögezett rájuk és kényszerítette őket, hogy üljenek be vele együtt a járda szélén várakozó

magyar rendőrségi gépkocsiba. Mindkettőjüket a budapesti főkapitányságra vitték, az úgynevezett Adria-palotába. Ott mindkettőjüket meztelenre levetkőztették és gumicsővel ütöttek-verték, rúgták. A menyasszony elvesztette eszméletét. Vőlegényét nem látta többet. Véleménye szerint agyonverték. Ő maga csak december 24-én szabadult az Adria-palota pincéjéből. Ezt lakótársnőjének köszönhetette, aki bátran addig nyomozott utána, amíg ott meglelte. Megengedték neki, hogy a leányt kórházba vigye.

Minthogy az Amerikai Egyesült Államok egy állampolgára az áldozat, nem kétséges, hogy a washingtoni Külügyi Hivatal a rendes diplomáciai úton eljár a budapesti kormánynál és felvilágosítást kér Kerekes Béla halála ügyében.

Yours sincerely

/Aláírás/.

III. Pákozdi Mátyás levele sógorához

Szentendre, 1957. szeptember 30.

Kedves István!

Mint Kadosa a tojás-beadást, idestova egy esztendeje halogatom a levélírást. Nem áll jól a penna a kezemben. A régi Szentendre guzlicája szebb hangon danolt, mint én énekelek tenéked ezen levelemben. Megint lehullanak, István sógor! az őszi lombok.

A nagy vigasság, a bál nem tartott soká. A böjt annál keservesebb. Errefelé megint kezdenek megnyomorítani minket a tojás-beadásal, emelik az adót, a beszolgáltatást. De hála Istennek, kis szőlőmből a Szamárhegy alatt kitermelem azt a keveset, ami három embernek kell. Hárman vagyunk, ha nem tudnád, Wallenstein Kegyelmes Úr szerencsésen hazaérkezett a Szovjetunióból. Csakhogy sok pénz ment el a nyáron rézgálicra, paszmagos volt az időjárás, hol esett az eső, hol kisütött a napocska. A szőlőnek ez a halálos ítélete. Aminek mostanság megint nem vagyunk híján, mármintahalálosítéleteknek. A filokszéra nyavalyája is fenyegetett.

Gyöhetnél most már mihozzánk egy kis látogatába. A szüret nem volt rossz, épp mostan értem a végire. A pincében van még 54-es zöldszilványi), vetekszik az óbudai régi híres sváb bokrokkal. Hozhatod magaddal Sárikát is. De minél előbb! Most szép az idő, még nem gyön a hideg-lélés, a fagyos fuvalat a Duna fodrán északról, Visegrád felől.

Be is fejezem. A tehenekért ma nekem kell lemennen a Laposra, az asszony bement Pestre. Aztán a kertet is gondozni illik, abból is begyön egy kevés a konyhára. Isten áldjon meg titeket, István.

Igaz, el is felejttem jelteni, hogy szomorúsága van szegény Wallenstein Kegyelmes Úrnak. Alig gyött haza harminc év után a kedves Kegyelmes Asszony, akit becsülettel szolgáltunk és igaz szóra szerettünk, hát máris megint elhagyott minket. A Kegyelmes Báró úr sokat búslakodik miatta. A forradalmi események miatt a Kegyelmes Asszony otthagya Pesten a szállodát, kijött hozzánk lakni. Nagy lakomát csaptunk, mint hajdanán Budán. Rózsika, mint szakácsné, kitett magáért. Ez egy szombati napon történt. Vasárnap hajnalban gyöttek a ruszkek. A fene tankok áthaladtak Szentendrén, senki se mukkant. Hát az egyik megveszekedett marha orosz jókedvében elkezdett lövöldözni. A mi kertecskénk felé lött és a Kegyelmes Asszony éppen a kertben volt a rózsák közt. Ott érte az ágyúrepesz. Vér nem is látszott rajta, csak halálos sápadtság az arcán, amikor megtaláltuk holtan. A Kegyelmes Úr azóta rászokott a törkölypálinkára, én nem sajnálom tőle, és halásztatni jár egyedül a Dunára. Gyöjjetek mielőbb Sárikával. Szeretettel várunk.

Rózsika és Mátyás.

IV. Kérelem a Tanácshoz

Budapest, 1956. december 8.

Tisztelt Pénzügyi Osztály!

Alulírott, Burghart Dezső budapesti lakos, lakom: VIII. kerület Bródy Sándor-utca azelőtt

Főherceg Sándor-utca 16 szám alatt, azzal a kérelemmel fordulok Budapest Főváros Tanácsához, hogy a Naphegyen a régi Tabán területén lévő 86. számú bódé dohányárusítási jogát a szükséges iparhatósági engedéllyel részemre megadni szíveskedjék.

A bódé dohányárusítási jogát 1956. október 23-áig özvegy Jánosy Lehelné élvezte egyedül. Én azonban övele közös háztartásban éltem. Hazánk új alkotmánya szerint ezt az állapotot a törvényes házassággal megegyezően kell elbírálni. Törvénytelen férji jogaimra hivatkozással bátorodom kérelmemet beterjeszteni.

Ebben a minőségemben én állandóan segédkeztem a dohányárusítás körül Jánosynénak. Gyakorta helyettesítettem őt a bódében a vevők megalégedésére. Az árubeszerzést az utóbbi időben rendszeresen én intéztem, államkincstári egyéb jövedelmező árukat–bélyeg, okmánybélyeg, cigarettapapír, hüvely, állami nyereségekötvény, sorsjegy stb. – én szereztem be. Az árusítás terén teljes gyakorlattal rendelkezem. Ez év október 24-e óta megszakítás nélkül én árusítok a bódében. Ezzel meggátoltam, hogy a dohányárusítás szüneteljen. Népi államunkat nem érte károsodás.

Törvénytelen házastársam, Jánosy Lehelné 1956. október 23-án éjjel várta haza külföldről Marcella nevű leányát. A Keleti-pályaudvaron beszálltak taxiba. A sajnálatos harci események miatt a sofőr a taxit megállította a Szentkirályi utca sarkán, nem volt hajlandó tovább hajtani. Akkor már javában folyt a Magyar Rádió székházának ostroma a felkelők részéről, a lázadó ellenforradalmárok hevesen tüzeltek. A Rádió székháza a mi utcánkban van, nem messze a 16. számú háztól. Szemtanuk szerint Jánosyné és leánya együtt cipelték a nehéz bőröndöket. Én reggelig vártam őket. Délben, a csata elcsendesése után kimentem a házból. Holttestüket ott találtam a Múzeumkert sarkán. Ideiglenesen a kertben temettük el őket. Kihantolásukat a hatóságok még nem rendelték el. Kérésemet megismételve, maradok tisztelettel. *Burghart Dezső.*

V. „Szigorúan bizalmas”

Bősárcány, 1957. január 28.

Kedves Püski Elvtárs!

Mint a Betonútépítő Állami Vállalat új párt-szervezetének titkárához, régi elvtársamhoz fordulok ezen levelemmel, kérem, kezelje azt szigorúan bizalmasan. Remélem, kívánságomat teljesíti. A lelkiismeret furdal, közölnöm muszáj Püski Elvtárrsal egyes dolgokat. Szigorúan bizalmasan!

Szívvél-lélelkel jó kommunistának vallom magamat a történetek után is. A marxista-leninista szemlélet fejlődése egyszer majd ki fogja nyilvánítani, hogy a Vörös Hadsereg közbelépése jóvátehetetlen hiba volt, nem is szólva a megszállásokról. Mint jó kommunista, sok szerencsét kívánok Püski Elvtársnak az új párt, Magyar Szocialista Munkás Párt szervezéséhez a Betonútépítők körében.

Ezek után megteszem jelentésemet Forgács Antal segéd. technikus kartársunk ügyében.

Ez a kartárs régóta gyanús volt nekem. Együtt dolgoztunk sokfelé, a Keleti-főcsatorna mérési előmunkálatainál is ugyanabban a brigádban mértünk. Gyanút keltett bennem szelíd jámborsága, sohasem haragudott senkire, sohasem volt ideges, sohasem káromkodott. Három évvel ezelőtt a Borzasi-pusztában kilestem. Az Állami Gazdaság egyik romházában, ahol csak patkányok laktak, egy hajnalban misét mondott. Szabályos miseruha volt rajta, mint a papoké, arany hímzésekkel. A szál gyertya és a feszület előtt ott térdelt a mi 4-es számú léces-gyereünk, aki a mérőlécet cipelte, jobb kéz felől a második. Helybeli parasztgyerek. A 4-es léces áldozott is. A résen át azt is kilestem, hogy miseruháját és a kegytárgyakat összecsomagolta és szürke vászon utazótáskájába rakta. Egy darab követ is a táskába helyezett. A követ, mint később megtudtam, a megszüntetett római katolikus elemi iskola hajdani kápolnájából vitte el még 1953 telén, Hajdúböszörmény közelében a Pródi-pusztán. Mikor mindezt összecsomagolta,

a szürke táskát rákötözte kerékpárjának hátsó csomagtartójára. De előbb tett be a táskába egy darab kenyeret és egy darab kolbászt is. A 4-es lécesnek is ott állt a biciklijé a romház előtt. Mind a ketten kerékpárjukra pattantak és elkarikáztak a terepre.

Akkori személyzeti főnökünknek, Krihos Elvtársnak én azonnal írásban jelentettem, mit észleltem. Biztosra vettem, hogy az egyházi reakciónak ezt a lappangóját azonnal eltávolítja sorainkból. De nem ez történt. Krihos Elvtárs azonnal Budapestre rendelt engem. Azt az utasítást adta, hogy figyeljem éberem Forgács kartársat, reakciós kijelentésekkel férközzem a bizalmába. Ezt meg is tettem és így kerültem vele bizalmas kapcsolatba. Huzamosabb ideig együtt is laktam vele. Akkor megszereztem néhány irományát bepillantásra. Megtudtam, hogy álnéven rejtőzködik köztünk, hamis munkakönyvvel. Kiderítettem azt is, hogy igazi neve Vargha Kázmér és nemcsak pap, hanem a bünyös cisztercita rend tagja, szerzetes. Mindezt jelentettem sorozatosan írásban és élőszóval is Krihos Elvtársnak. Őt nagyon érdekelték a fejlemények. A Forgács-Vargha káderlapokhoz csatolt bizalmas jelentéseket magasabb helyeken is bemutatta. Engem további és éber megfigyelésre utasított. Az volt a meggyőződése, hogy volt szerzetes-papokból válnak a legjobb forradalmi marxista harcosok, ha belekóstolnak az igazi szegénységbe és a nép életébe.

Nagy kár, hogy Krihos Elvtárs az októberi felkeléskor ijedtében Nyugatra távozott, ahol most megtagadja múltját.

Még nagyobb kár, hogy az októberi események idején Krihos Elvtárs egész titkos irattárát a Betonútépítő-kartársak és az Elvtársak elégették. Így semmisültek meg az én bizalmas és titkos jelentéseim Forgács Antal segéd-technikus kartárs ügyében.

Kedves Püski Elvtárs!

Önkritikát kell gyakorolnom. Bevallom gyengeségemet. Ahogy egyre inkább Forgács Antal azaz Vargha Kázmér bizalmába férköztem, megszerettem őt!

Az októberi véres események idején közös munkahelyünkről, a Hanságból felmentem Budapestre. Vállalatunk földszinti folyosóján találkoztam vele, a káderlapok elégetése után, amikor pénzt osztogattak. Kérte, hogy kísérjem el egy darabon az utcán. Vele mentem. Akkor közölte velem, hogy ő pap. Én mondtam neki, hogy már régóta tudom és azt is tudom, hogy igazi neve Vargha Kázmér.

Nem csodálkozott. Ahogy barát beszél igaz baráthoz, elpanaszolta, hogy 23-a óta mindenkinek bevallotta, hogy ő pap. Csak éppen egy leánynak nem meri megmondani, akit szeret. Hazajött a leány nagynénije Dél-Amerikából és a nagynéni azt akarja, hogy ő vegye el a leányt feleségül.

„Vedd el feleségül, pajtás!” – mondtam neki.

„Előbb ugrom a Dunába” – ezt felelte.

Ez súlyos kijelentés egy katolikus pap szájából, aki egyébként mindig vidám természetű, jó fiú volt. Tudtam, hogy érkezett fejlődőképességének határához marxista szempontból. Tragédiától féltettem.

„Ne csinálj valami bolondságot” – ezt mondtam neki és elváltunk az utcán.

A Vörös Hadsereg beavatkozása után kiadták a parancsot, hogy mindenki menjen vissza munkahelyére. Így jöttem én vissza ide a Hanságba, Bósárkányra. Itt láttam újra Vargha Kázmért.

Szomorú volt. Nagyon lesoványodott, keveset beszélt.

Napokon át nem mértünk, csak pucoltuk a mérőszalagokat, festettük a kopott jelrudakat. Kérdeztem tőle, mit csinál a leány, hogy van a nagynéni. Nem felelt.

December 2-án vagy 3-án este bejött a szobámba. Azt mondta, búcsúzik. Megölelt, megsókolt.

„Elbúcsúzom tőled, édes Barátom és mond

meg Püski Elvtársnak, hogy érte is fogok imádkozni. Én hajnalban átlépek az osztrák határon. Talán örökre búcsút mondok Magyarországnak.

Kérdeztem tőle, miért megy el, hiszen neki nincsen félnivalója, nem vett részt az ellenforradalomban.

Sírva fakadt. Most láttam életemben először síró papot.

„Mi bajod? Miért sírsz?” – kérdeztem.

Úgy mondom el, Püski Elvtárs, ahogy őtöle hallottam, az ő szavaival.

Egy nap azt mondta neki a bolíviai nagynéni: „Maga kis fókaképű, nem szégyelli magát? Mindenki az utcán van, mindenki tüntet a szabadság mellett, csak maga kuksol itt egész nap. Menjen, kísérje el Cecilt a parlamenthez. Ott tüntet az egész város”.

Ez volt a híres nap, az Országgyűlés palotája előtt a nagy tüntetés napja. De Vargha nem ment, mert félt a leánytól. Szép leány volt, Cecilnek hívták. Ő félt a szemétől, a nézésétől. Nem mert kettesben maradni vele, ezért nem ment el tüntetni a parlament elé.

A bolíviai nagynéni azt mondta: „Akkor elmegyek én vele. Maga maradjon itt és őrizze a kukconkat. Maga gyáva kukac!”

Aznap öltek meg tízezer embert a parlament előtt, a házak tetejéről lőttek az oroszok és a rendőrök a tüntetőkre. Nyolc nagy hullahegy maradt. Az egyikben ott voltak ők is. Cecil, és a bolíviai nagynéni.

Kérdeztem, ő mit csinált aztán, meddig őrizte a „kuckót”, hol volt a csaták, az utcai harcok idején.

Rázta a sírás, mint a szél a száraz ágat. Egy liter könnye is elfolyt. Aztán lecsillapodott és elmondta:

„Mindenütt ott voltam a csatákban, ahol sebesültek és haldoklók jajgattak. Csúsztam-másztam a tankok nyomában éjszakákon át, halottakon és szétlapított emberi testrészekon csúszkáltam. Odakúsztam, ahol emberi hangot hallottam. Vittem a haldoklóknak az Úr Jézus Szent Testét.

„Oroszoknak is vitted?” – kérdeztem.

„Azoknak is... Nem tudták, micsoda. De mikor azt mondtam a haldokló *tavaris*-nak: *Christus vincit!* – megértette.

Hajnalban elkísértem a Hansági Tanyákra át a csatornához, ahol az osztrák határ van.

„Menj, Isten hírével! – mondtam neki én, a kommunista. És ha csakugyan imádkozni akarsz Püski Elvtársért, akkor ne feledkezzél meg én rólam se.”

A pallón átsétált, a csatorna túlsó partja a már Ausztria volt, a szögesdrótokat régen lebontották. Átkiáltott még a csatornán, mintha valami nagyon fontosat elfelejtett volna mondani.

„A halott ember nem olyan, mint a kirakati viasz bábu!”

„Hát milyen?”

„Olyan, mint az Úr Jézus volt sírba tételkor!” – tele torokkal kiáltotta.

Aztán még intett és elballagott toronyiránt Bécsnek.

Zárom szigorúan bizalmas jelentésemet és kérem, hogy engem, mint párthűség szempontjából méltatlant, Püski Elvtárs hagyjon ki az MSZMP szervezéséből. Nem kívánok ismét párttag lenni.

Szabadság!

Elvtársi üdvözlettel...

/Aláírás/.

■ Tüskés Anna az írói hagyaték kutatása közben